

Anna KERNBACH, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepisectví přemyslovského období*, Matice moravská, Brno 2010

267 s., ISBN 978-80-86488-68-4

Narativní prameny staršího českého středověku jsou sice historiky hojně využívány jako zdroj faktografických údajů, snaha porozumět hlouběji jejich autorům ovšem stojí většinou mimo badatelskou pozornost. Vydaná disertační práce Anny Kernbachové (roz. Smékalové) představuje po dlouhé době monografii, která se věnuje rozboru konkrétních kronik. Svou práci rozdělila autorka do pěti základních částí. Nejprve kompiluje úvod k autorům i jejich dílům, poté zkoumá několik rovin jejich kontextu. Ve stěžejní třetí a čtvrté části se věnuje obsahu jednotlivých letopisů, své teze pak sumarizuje v závěru. Na konci studie jsou zařazeny textové a obrazové přílohy, seznam pramenů a literatury a německé resumé.¹ Citelně však chybí osobní a místní rejstřík.

První oddíl knihy začíná jako klasický *accessus ad auctores*, který nejprve představuje pražského kanovníka a notáře Vincencia. Po seznámení s dějem kroniky Kernbachová plynule navazuje pečlivým exkurzem po studiích, které se od 18. století Vincenciově letopisu věnovaly. Jejich autoři tematizovali především tři okruhy otázek: Vincenciovu osobu s důrazem na jeho národnost, dobu sepsání letopisu a „vypovídací hodnotu“ textu, přičemž mezi řádky posledního lze číst věčně zelený problém „poměru českých zemí k říši“. V další kapitole Kernbachová zběžně shrnuje text opata Jarlocha, jenž Vincencia zařadil do svého díla a plynule na něj navázal, soustředil se však více na dění v české církvi a mezi roky 1187 až 1196 vložil do vyprávění kroniku tzv. Ansberta. Také za shrnutím druhého ze zkoumaných autorů Kernbachová sumarizuje historiografickou produkci. Zájem badatelů tu nebyl nepodobný otázkám, které si kladli nad Vincenciem, včetně tázání po Jarlochově národnosti. Důraz na církevní záležitosti, potažmo pozoruhodná postava Jindřicha Břetislava směřovaly pozornost opět k „poměru českých zemí k říši“ a ruku v ruce s tím k „emancipačním snahám“ domácího kléru. Není překvapující, že hodnocení obou pramenů bylo zásadně určováno názory Františka Palackého a především Jarlochův text stál ve stínu moderního traktování popisovaného období jako „úpadku českého státu“. Vincenciovo dílo bylo před apriorním odsudkem národně laděné historiografie zachráněno díky oslavě Vladislava II., „druhého krále z Přemyslova rodu“.

Závěrem první části se autorka záměrně odklání od klasické nauky o pramenech a jejím místy obsedantním snahám tematicky či formálně třídit středověké historio-

1) Textové přílohy obsahují: I. *Textové shody mezi Vincenciovou kronikou a tzv. Výpisky pro léta 1154–1158/1159*; II. *Popis rukopisů*; III. *Prology pražského kanovníka Vincencia*; IV. *Sancti Anselmi admonitio morienti et de peccatis suis nimium formidanti*.

grafické texty. Získává tak svobodný prostor pro interpretaci těchto pramenů jako specifického druhu literatury a otevírá je současným lingvistickým, literárněvědným a sociálněvědným přístupům. Tematizovány jsou zde studie vědců, jako jsou Hans-Werner Goetz, Gert Melville, Franz-Josef Schmale, František Graus, Sverre Bagge, Gabrielle M. Spiegelová, Walter Pohl a Rosamond McKittericková, někdy však není zřejmá souvislost těchto koncepcí s autorčíným výkladem. Kernbachová uzavírá, že pro svou práci zvolila především přístup kodikologický a literárněvědný, kterými se snaží rekonstruovat, jak texty působily na svého modelového čtenáře. Je to právě koncepce modelového čtenáře, vypůjčená od Umberta Eca, která zásadně ovlivnila obsah recenzované monografie.²

Druhý oddíl knihy *Text v kontextu svého vzniku* začíná kapitolou *Rysy středověkého dějepisceví*. Kernbachová se věnuje nejprve žánrovému kontextu, když vykládá „Vorstellungswelt“ středověkých autorů a snaží se postihnout specifika využívání paměti a důležité rysy tehdejšího pojmání historie jako dějin spásy. Kontext kodikologický představuje minuciózní rozbor strahovského rukopisu DF III 1, ve kterém se vedle Církevních dějin Anglů Bedy Ctihodného letopisy Vincenciův a Jarlochův nacházejí. Seznámení s rukopisem značně koriguje dojem, který lze nabýt z Emlerovy edice či z jinak kvalitního Heřmanského překladu. Žádné z vydání totiž neobsahuje text tzv. Ansberta, ale jen Jarlochovy snad autografické marginální přípisky,³ což vyznění celého díla značně deformuje. Kodikologickou rekonstrukci původního dochování bohužel znesnadňuje absence několika folií.⁴ V současném kodexu nachází autorka celkem osm původních písarských rukou. Na skutečnosti, že druhá, značně pečlivá ruka sepsala celého Vincencia a plynule počátek Jarlocha, ale zároveň se v textu prvně jmenovaného nacházejí vynechané pasáže a nejasnosti, Kernbachová přesvědčivě dokazuje, že text pražského kanovníka měl Jarloch před opisem k dispozici neúplný, snad na volných listech. To by mohlo být také jedním z přijatelných vysvětlení pro překvapivé zakončení letopisu uprostřed věty. Stejně jistě autorka dokládá, že s použitím kroniky tzv. Ansberta Jarloch počítal přinejmenším již při komponování událostí k roku 1182. Nenadále ukončení textu pak připisuje Jarlochově smrti. Jeho koncept pokračoval snad ještě dále, ale ne dostatečně k tomu, aby byla písarem připojena nová folia. Poslední kapitola druhé části recenzované knihy je věnovaná „textovému okolí“ obou letopisů. Známost příbuznost s nimi vykazuje tzv. Druhé pokračování Kosmovy kroniky, především část, kterou Josef Emler nazval *Výpisky z Vincencia, Jarlocha a starých letopisů českých*. Shody mezi tímto dílem a Jarlochovým letopisem nasvědčují podle autorky tomu, že jak pražský kanovník, tak milevský opat vycházeli ze společného pramene, pravděpodobně jakýchsi strahovských záznamů. První část Vincenciova textu naopak napovídá, že některá z jeho verzí sloužila tzv. *Výpiskům* jako předloha, konkrétně pro záznamy o padesátých letech. Líčení, které se ve *Výpiscích* nachází

2) Jan Zelenka použití této metody nedávno ve své anotaci na recenzovanou knihu doplnil (*Mediaevalia Historica Bohemica* 14, 2011, s. 157–159). Jeho postřehy se dají aplikovat nejen na Vincencia, ale na všechny zkoumané texty.

3) Vedle Jarlochova autografu (písarská ruka C) se v textu tzv. Ansberta objevuje ještě další vpisek na fol. 108v (písarská ruka D).

4) Text je naštěstí dochován díky starším opisům.

ke čtyřicátým letům, pak vykazuje příbuznost s *Mnichem sázavským* a s *Anály hradištsko-opatovickými*, což by mohlo podpořit teorii o existenci ztracených pražských análů, resp. jejich různých redakcích.

Stěžejní pasáže obsahuje třetí oddíl *Vincenciova kronika v kontextu svého vzniku*. Autorka se zde pokouší o „rozbor narativní strategie a stylistických prostředků některých vybraných pasáží“, aby blíže objasnila autorský záměr pražského kanovníka. Odhaluje, že pomocí výpůjček z antické literatury a biblických paralel Vincencius obratně využil rozmíšek mezi Přemyslovci k oslavě vladaře. Vladislav vystupuje ve čtyřicátých letech na scénu jako *puer senex* a bohem vyvolený panovník, který zakouší nástrahy nepřátel, ale nakonec z bojů nemůže vyjít jinak než vítězně. Pokud už byl v bitvě u Vysoké poražen, pak zradou předáků. Vedle odkazů na kanonické texty si kronikář vypomohl také vynecháním či specifickou interpretací některých událostí. Kupříkladu nezmínil usmíření údělníků s pražským knížetem, a tak dokázal spojit protiknížecí povstání z roku 1142 s útokem na biskupa Jindřicha Zdíka, panovníkova straníka, roku 1145. Vincencius záměrně nejmenoval všechny účastníky zmíněného činu, neboť prominentním zlosynem pro něj byl Konrád Znojemský. Spoluúčastného Děpolda již dříve uvedl do role Vladislavova „věrného Catona“. Také důvody přepadu, kterými pravděpodobně byly mocenské nároky a reformní snahy olomouckého biskupa na Moravě, nechává letopisec stranou. Konrád je tak primárně postaven do protikladu k Vladislavovi a řízením božím doveden k nevyhnutelnému – přiznává své hříchy a smiřuje se s knížetem i církví.

Druhý vrchol Vincenciova textu spatřuje Kernbachová po roce 1158. Literární Vladislav se tu podle ní zásadně proměňuje, stává se z něj *rex christianus*, král korunovaný samotným římským císařem. Změně reprezentace Vincencius přizpůsobuje také podání děje. V líčení následujícího Barbarossova tažení do Itálie extenzivně zapojuje přímou řeč, ač před rokem 1158 ji nepoužil ani jednou. Vedle církevních hodnostářů a zástupců měst promlouvá také král sám a ne náhodou zrovna ve chvíli, kdy před domácími předáky odůvodňuje povinnosti plynoucí z jeho nového titulu. Císařská výprava proti odbojným městům je navíc zpřítomňována Vincenciovými osobními zážitky a komentáři. Autor zde opouští biblické aluze dominantní v předchozí části a pro „zepičtení děje“ používá jako rétorických ozdob výpůjček z klasické hrdinské poezie. Český panovník je líčen jako křesťanský rytíř, který se skrz královský titul udělený císařem podílí na slávě impéria. Získává tak novou roli jako součást vyšší, posvátné jednoty. Podobnou koncepci autorka nachází v kronice freisinského kanovníka Rahewina, u kterého je Vladislav líčen jako *strenuus miles et bonus rex*, i když na rozdíl od Vincencia je pouze jedním z několika rytířů slavně podporujících císaře. Ve shrnující kapitole Kernbachová zdůrazňuje centralitu Vladislavovy postavy pro celý text, čímž se vyrovnává s některými pochybnostmi staršího bádání. Autorka argumentuje, že jak role dalších postav (Judita jako věrná manželka, biskupové Jindřich Zdík a Daniel jako moudří rádčové), tak nakládání s dějovými intermezzy slouží kronikáři především k upevnění postavení krále jako hlavního literárního hrdiny. K letopiscově smůle nebylo toto velkolepé zarámování Vladislavova panování evropskými událostmi

k původně zamýšlenému účelu nikdy využito, a to snad kvůli abdikaci krále samotného. Dobrovolným odchodem z trůnu se budovaná konstrukce zhroutila.

Než se autorka začne ve čtvrtém oddílu knihy věnovat textu opata Jarlocha, učiní odbočku k vložené kronice tzv. Ansberta. Kernbachová se tomuto textu nevěnuje tak zevrubně jako Vincenciovi, protože jí slouží především k výkladu marginálních přípisků, které jsou dnes považovány za Jarlochův autograf, doplňující události týkající se českých zemí a místy upřesňující děj. Od tzv. Ansberta se autorka vrací k Jarlochovi, resp. k pasážím, které trefně nazývá „Vita Godescalci“.⁵ Jedná se o rozsáhlé místo v textu věnované opatu Gotšalkovi, které Kernbachová považuje za klíčové nejen pro pochopení částí sepsaných milevským opatem, ale pro uchopení koncepce celého konvolutu. Je příznačné, že moderní historiografii bylo právě toto na první pohled rozvláčné líčení životopisu želivského opata opomíjeno. Specifický žánr nabitý biblickými odkazy vynikne ve chvíli, kdy autorka porovnává Jarlochův text s biografií svatého Aelreda z Rievaulx z pera cisterciáka Waltera Daniela. Podobně jako Jarloch žil Daniel poblíž oslavovaného opata a své dílo sepsal po jeho smrti, tzn. po roce 1167. Kláštery obou kronikářů se navíc nacházely v oblastech, kam reformní řády teprve pronikaly a kde se zmiňovaní opati zásadně zasloužili o jejich úspěšné počátky. Také struktura porovnávaných textů je podobná, ne-li shodná – oba muži nejprve odmítají laický svět (*renuntiatio*), poté svým životem potvrzují nastoupenou řádovou cestu (*testimonium*) a nakonec uzavírají pozemskou pouť způsobem, který je pro výjimečně zbožné jedince typický (*consummatio*). V Gotšalkově příběhu jako by se odehrály počátky premonstrátů v českých zemích – spolu s ním jsou zmíněni všichni významní představení, kteří byli vysláni z porýnského Steinfeldu a přes protivenství založili prosperující kanonie. Stejně jako Aelred u Waltera Daniela i Gotšalk je v Jarlochově podání ztělesněním mnišských ctností (*virtutes*) a vyznavačem přísných asketických praktik, které letopisec dlouze a podrobně vysvětluje. Oba jsou pak sečtělí v Písmu a zběhlí v teologii vůbec. Aelred i Gotšalk svým životem naplňují ideál nekrvavého mučednictví, což se projevuje především v závěru jejich životů, kdy trpí různými nemocemi. Nad tělesný úpadek, který Jarloch naturalisticky líčí, povznáší starého želivského opata zážitky na pomezí nadpřirozena – vize, kde jej zvou cisterciáčtí mniši mezi sebe do nebe, a prorocké předvídání vlastní smrti. Celé líčení korunuje *mors pretiosa* potvrzená u Gotšalka zpěvem duše stoupající k nebi a následnými složitými pohřebními ceremoniemi.

V závěru knihy autorka vysvětluje, proč je podle ní „Vita Godescalci“ klíčem k souboru na první pohled nesourodých textů různých autorů a jaký byl původní autorský záměr milevského opata Jarlocha, původce spojení tří kronik. Podle Kernbachové právě za Gotšalkova života vrcholí v Jarlochově pojetí nová epocha, která v českých zemích započala příchodem premonstrátů. Sám želivský opat je hybatelem tohoto procesu a k tomu zosobněním příkladného řeholního kanovníka, protože „asketickým životem naplňuje ideál mnišství, zároveň však

5) Uvozovky jsou na místě, neboť autorka nesouhlasí s hypotézou Zdeňka Fialy, že cílem textu byla Gotšalkova kanonizace, viz Zdeněk FIALA, *Předmluva*, in: *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, Praha 1957, s. 25.

svým usilovným kazatelstvím následuje sv. Augustina“, jehož řehole je základem premonstrátského řádu. Intertextuálně přirovnává Jarloch Gotšalka k Mojžíšovi, který je ctěn mezi moudrymi a přivádí vyvolené do nového věku a blíže spasení. Do této koncepce podle autorky zapadá ve změněném kontextu také letopis Vincenciův, který se Jarlochovi hodil jako „chronologická kostra sahající do počátku řádu u nás“. Transformaci vyznění textu pražského kanovníka podtrhuje Jarloch v úvodu své kroniky, když usmiřuje biskupa Daniela s programem Alexandra III., jehož součástí premonstráti – podle Jarlocha – byli. Biskup totiž patřil v době své smrti do Barbarossova tábora, potažmo tedy mezi straníky exkomunikovaného císaře a vzdoropapeže. Přejechod mezi Vincenciovým a svým textem Jarloch navíc harmonizuje přátelstvím biskupa, hlavní postavy prvního z letopisů, s Gotšalkem, hrdinou svého vyprávění. Podle Kernbachové posloužila stejnému účelu kronika tzv. Ansberta – kromě popisu důležité výpravy císaře do Svaté země ji Jarloch využil jako chronologickou kostru pro léta 1187–1196.

Recenzovaná kniha svědčí o velké erudici a pílí autorky. Časové, geografické i tematické rozpětí zkoumaných textů je značné. Anně Kernbachové se díky zapojení kodikologického a literárněvědného přístupu podařilo poodstoupit od klasického nazírání na české vyprávěcí prameny druhé poloviny 12. století, a rozšířit tak vnímavost vůči jinakosti středověkého myšlení a literatury. Optiku „státoprávní“ a politickou nahradil vhléd do autorských postupů a mentalit dvou středoevropských intelektuálů. I když se Kernbachová zpravidla zdržuje polemik s tradičními pohledy a tématy – pravda, ne bez jistého napětí⁶ – vytvořila široké předpolí pro argumenty proti přetrvávajícím ahistorickým odsudkům dějinných osobností, ba dokonce celých období.⁷ Velké zaujetí pro zkoumanou látku se však projevilo i negativně. Autorka někdy příliš podléhá snaze dokázat, jak promyšlené a kompaktní zkoumané texty jsou, což dokládá i nadužívání hodnotících spojení jako „geniální koncepce“ a „postup promyšlený do poslední tečky“. Občasné opakování již řečeného narušuje plynutí textu a zejména poučeného čtenáře nutí přeskakovat odstavce. Místy příliš beletristický styl pak je výtkou spíše subjektivní. Konečně, ač autorka částečně splatila dluh, který domácí historiografie vůči kronice tzv. Ansberta má, přece jen by si tento text zasloužil samostatnou kapitolu.⁸

Celkově je knize nutné vytknout jistou nevyváženost. V titulu, v názvu několika kapitol a na dalších místech autorka upozorňuje na důležitost „textu a jeho kontextu“.⁹ Přitom, i když se zevrubně věnuje době, kdy Vincencius svůj letopis tvořil,

6) To je patrné např. v traktování Vladislavova královského titulu a jeho vztahu k Fridrichu Barbarossovi, viz s. 138nn.

7) Tato hodnocení nejsou vždy explicitní. Zajímavý je pohled na Jindřicha Břetislava u Martina WIHODY, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 113. Podnětný je také příspěvek Jana ZELENKY, *Kosmas, Mnich sázavský, Jarloch a sedmdesátá léta 12. století*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu, edd. Michal Mašek – Petr Sommer – Josef Žemlička, Praha 2009, s. 50–68, zde především s. 60–61.

8) Tyto nároky umocňuje fakt, že již devět let máme k dispozici český překlad, viz *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta: Historie o výpravě císaře Fridricha*, přel. Pavel Soukup, Příbram 2003.

9) Na s. 59 doslova říká, že „otázka fungování daného textu v určitém historickém či sociálním kontextu by měla být zastřešujícím tématem této práce“.

tak historický kontext roků 1214 až 1222, kdy pravděpodobně psal Jarloch,¹⁰ je opomenut. Jenže právě události tohoto období, mezi sebou komplikovaně provázané, by mohly výklad zkoumaných textů zajímavě doplnit, ať již jde o IV. lateránský koncil a pontifikáty Inocence III. a Honoria III., či spor biskupa Ondřeje s Přemyslem Otakarem I. a aktivní účast premonstrátů v něm. Kernbachová věrohodně argumentuje, že pasáž „Vita Godescalci“ je pro celý soubor kronik centrální. Je třeba ji však vnímat spolu se zbytkem Jarlochova letopisu a v historickém kontextu, což autorka sice deklaruje, nicméně činí tak jen velmi omezeně. Pokusím se dále ukázat, jak by mohlo zmíněné doplnění badatelského přístupu k letopisům vypadat.

Inocenc III. udržoval s českými zeměmi čilé styky již od počátku 13. století a program i závěry největšího ze středověkých koncilů měly u premonstrátů živý ohlas.¹¹ Byl to totiž právě IV. lateránský koncil, kam byli poprvé v historii pozváni také představení nejdůležitějších řádů. Samotný Jarloch ve svém letopise projevil vůči papežství velký obdiv. I když neznal detaily schizmatu z let 1159 až 1177,¹² považoval za důležité hned v úvodu své kroniky biskupa Daniela smířit s papežem Alexandrem III. Sebe, spolu s Jiřím z Milevska, uvedl k roku 1197 jako členy doprovodu kardinála jáhna Petra, papežského legáta, který byl v Praze při požadování celibátu od světců málem zabit. Tím se milevský opat jasně staví za program a závěrečné články koncilu z roku 1215. Zařazení kroniky tzv. Ansberta, která popisuje tragický konec třetí křížové výpravy, pak možná odráží obrovský důraz, který lateránské shromáždění, Inocenc III. i jeho nástupce kladli na uspořádání nové kruciáty.¹³ Konečně Gotšalkův sen, kde se opat vidí zasedat v nebeském domě po boku cisterciáckých mnichů, a jeho následné dopisy generální kapitule v Cîteaux s žádostí o přijetí do řádu, by mohly odpovídat výjimečnému postavení, jež koncil šedým mnichům potvrdil.¹⁴ Váhu, kterou Jarloch přikládal papežské autoritě, může dosvědčit také diplomatický pramen – krátce po skončení koncilu vydala Inocencova kancelář listinu, která měla urychlit řešení sporu milevského kláštera s Janem, synem Zbraslava, o část lesa. Jedná se o písemnost, která reaguje na Jarlochovu supliku, již bychom mohli datovat přibližně do období koncilu.¹⁵

Koncilní ustanovení se zřetelně promítla také do programu pražského biskupa Ondřeje. Ten byl oproti zvyklostem roku 1215 v Římě vysvěcen přímo

10) Tato přibližná a vesměs přijímaná datace patří Václavu NOVOTNÉMU, *České dějiny I/3*, Praha 1928, s. 623.

11) Srv. Ivan HLAVÁČEK, *Der diplomatische Verkehr der böhmischen Partner mit der Kurie bis zum Tode Wenzels I. (†1253)*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, edd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina, Praha 1998, s. 165–180.

12) Přípisek *require de scismate* a vynechaná polovina strany na fol. 88r ukazuje na autorovu touhu zjistit o schismatu více.

13) Společně s bulou *Vineam domini*, která svolávala ke koncilu, byla roku 1213 rozšiřována encyklika *Quia maior* vyzývající ke křížové výpravě, přičemž se zde mluvilo o praktických krocích, jako je kazatelství, financování, modlitby, procesí aj., viz „*Quia maior*“, ed. Georgine TANGL, in: *Studien zum Register Innocenz III.*, Weimar 1929, s. 88–97.

14) Koncilní článek č. 12 ustavil, že kláštery, které se dosud nescházejí ke generálním kapitulám, mají tuto instituci založit v každé církevní provincii podle vzoru cisterciáků a za jejich osobního vedení. *Conciliarum oecumenicorum decreta*, ed. Giuseppe ALBERIGO et al., Bologna 1973, s. 230–271.

15) Z formulace textu se bohužel nedá vyvodit, že by se Jarloch koncilu osobně účastnil, viz CDB II, č. 123, s. 112.

Inocencem III. a krátce po návratu do Prahy zahájil s podporou nového papeže Honoria III. boj proti domácím zvyklostem, kvůli kterému se brzy dostal do sporu s Přemyslem Otakarem I.¹⁶ Ondřejovy stížnosti se nejprve týkaly desátek z klášterních vsí a kněží nelegitimního původu a postupně byly biskupem stupňovány k záležitostem zasahování světské moci do církevní jurisdikce, investitury kněží u biskupských kostelů, ukládání nezvyklých daní duchovenstvu a mnichům a neplacení desátek panovníkem i šlechtou. Když se současná historiografie věnuje Ondřejovu vystoupení, bývá často zmiňován jeho spor s Milevskem o doplacení vsí, kterou klášteru prodal Ondřejův předchůdce Daniel II. bez svolení kapituly. Z toho se usuzuje, že i milevský opat, zastánce církevní reformy, se s extrémistickým Ondřejem již před vypuknutím sporu s králem rozešel. Pokud si však pročteme Jarlochův letopis důsledně, uvidíme, že je v něm právě svobodné rozhodování kapituly považováno za zásadní. Již Václav Novotný si navíc všiml, že Ondřej ve své listině užívá v souvislosti s Jarlochem spojení *quamvis abbatem in aliis diligereamus*, které spíše naznačuje souznění obou kleriků. Maximalistickému pojetí biskupských svobod, které snad Ondřejovy požadavky překonává, odpovídá podrobné Jarlochovo líčení, kde s obdivem popisuje proces, ve kterém se biskup Jindřich Břetislav stal roku 1187 říšským knížetem. V kontextu letopiscovy současnosti se jeví jasněji také Jarlochův lakonický dovětek: „Privilegium za dnů toho biskupa mnoho platilo, potom však nic, ze zjevných důvodů, jež nyní čteme v knihách zkušenosti.“¹⁷ Zmínky, které evokují střet Přemysla Otakara I. s Ondřejem, potažmo Honoriem III., je v letopise hned několik.¹⁸ Mezi nejčastěji citované patří zmínka o mučednictví sv. Tomáše Becketa, kterou Jarloch do kroniky osobně vepsal.¹⁹

Do vleklého sporu byli vtaženi také premonstráti.²⁰ Po vyhlášení biskupského interdiktů roku 1217 byl mohučským arcibiskupem pověřen k jeho přezkoumání mezi jinými také strahovský opat.²¹ Vybraní posuzovatelé se postavili proti Ondřejovi

16) Srv. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 451–513; Josef ŽEMLIČKA, *Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem*, ČSČH 29, 1981, s. 704–730; Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české II (1197–1250)*, Praha – Litomyšl 2000, s. 133–145.

17) FRB II, s. 480. Z této formulace Karel DOLISTA vyvozuje, že letopis byl sepsán právě v době sporu Ondřeje s králem (*Několik poznámek k novému vydání překladu Jarlochova letopisu*, Jihočeský sborník historický 26, 1957, s. 124–127). M. WIHODA (*Zlatá bula*, S. 110–113) zmíněný Jarlochův povzdech srovnává s úryvkem ze Zlaté buly sicilské (CDB II, č. 96, s. 93, ř. 19–22). Podle jeho interpretace první část dává investituru biskupů dědičně do rukou krále, ovšem druhá odkazem k roku 1187 potvrzuje biskupa jako říšského knížete, čímž prý vznikl nesmysl. Jarloch podle Wihody buď znění Zlaté buly neznal, nebo jej připomínat nechtěl. Navíc Wihoda na průběhu sporu Přemysla s Ondřejem dokládá, že ani jedna ze stran nové privilegium v argumentaci nepoužila. Detailnější pohled na celý problém by přineslo zasazení události po roce 1216 do souřadnic vztahů Fridricha II. a Honoria III., potažmo Fridricha a Přemysla.

18) Např. údajný výrok knížete Bedřicha, že pražský biskup je jeho kaplanem (FRB II, s. 480), nápadně koresponduje s označením Ondřeje v listině Přemyslové termínem *episcopi mei*, viz CDB II, č. 149, zde s. 140.

19) Nachází se na fol. 88v. K. DOLISTA, *Několik poznámek*, s. 127, si všiml, že Heřmanského překlad zde není přesný, protože Jarloch zřejmě odkazuje na Becketův životopis, ne jen na skutky jako takové; srv. *Letopis Vincenciův a Jarlochův*, s. 115.

20) Jediným, kdo dosud podrobněji rozebral události v premonstrátském řádu v souvislosti se zmiňovaným sporem, je V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 465–486, srv. V. VANÍČEK, *Velké dějiny II*, s. 139.

21) CDB II, č. 140, s. 130–131.

a interdikt byl 29. května zrušen. O rok později zasahuje sám generální opat premonstrátského řádu Gervasius,²² když posílá list opatům Teplé a Litomyšle.²³ V něm se hovoří o kanovníku Vilémovi, který po návratu ze služeb pražského biskupa, prý pronásledovaného pro spravedlnost, nebyl opatem Adamem přijat zpět na Strahov. Gervasius nařizuje, aby představení Teplé a Litomyšle provedli vizitaci Strahova a zasadili se o navrácení jmenovaného kanovníka do konventu. Z dalších tří bohužel nedatovaných listů generálního opata se dovídáme, že vizitace opravdu proběhla, ovšem nepotrestala Adama, ale převora, podpřevora a další strahovské kanovníky. Postižení se jali bránit a do Prémontré vyslali dva ze svých řad s prosbou o pomoc.

Širší pozadí celého konfliktu krále s biskupem se ukázalo, když Gervasius obdržel listy bránící opata Adama od Přemysla Otakara I., Vladislava Jindřicha a královny sestry Anežky, abatyše kláštera sv. Jiří. Moravský markrabí přímo uvádí, že strahovský opat čelí nenávisti biskupa, protože je straníkem panovníka. Z reakce opata Prémontré je evidentní, že stojí zcela na straně Ondřeje. Tepelskému představenému přikázal, aby převora a podpřevora navrátil na Strahov, protože pochybení svěřených bratří padá za vinu představenému. Další záležitosti se měly řešit na nejbližší generální kapitule. Na počátku roku 1219 vstoupil do Ondřejova sporu také želivský opat Vilém, když podal u papeže stížnost proti olomouckému biskupu Robertovi, straníkovi krále, pro údajné vraždy a obcování s jeptiškami. Zdá se, že premonstrátské angažmá nakonec vrcholí posledním z Gervasiových listů, sepsaném pravděpodobně ještě roku 1219. V něm generální opat konstatuje špatnou situaci řádu v Čechách, na Moravě a v Polsku, a protože všechny dosavadní pokusy o nápravu ztroskotaly, odvolává dřívější nařízení a nově pověřuje Jarlocha²⁴ k vizitaci a nápravě českých a moravských klášterů.²⁵ Gervasius dokonce milevského opata žádá o vizitaci premonstrátských institucí v Polsku a Uhrách. Zda se vizitace uskutečnila, nevíme. Jisté je, že roku 1221 je na Strahově doložen opat Berthold.²⁶

Z výše uvedeného je možno usuzovat, že v rámci premonstrátských institucí v Čechách existovala skupina, která stála více či méně otevřeně za požadavky biskupa Ondřeje. Vedle části strahovského konventu bychom do ní mohli zařadit snad také želivského a milevského opata, jejichž instituce byly ostatně spjaty personálně i filiačně. Uvedený kontext se pak nápadně podobá líčení Jarlochova letopisu k roku

22) Gervasius byl aktivním církevním organizátorem a autorem 150 dopisů. Udržoval blízké vztahy s Inocencem III., účastnil se IV. lateránského koncilu a působil jako zpovědník Honoria III., Ondřejova obránce.

23) Všechny Gervasiovy dopisy byly nově vydány: Karel DOLISTA, *Circaria Bohemiae, abbas Praemonstratensis et capitulum generale 1142-1541*, *Analecta Praemonstratensia* 63, 1987, s. 221-258. Dolista vychází z barokního vydání listů, viz Charles Luis HUGO, *Sacrae antiquitatis monumenta historica, dogmatica, diplomatica notis illustrata*, sv. 1, Etival 1725, s. 1-124.

24) V textu je uvedeno pouze označení „milevský opat“, ale není pochyb o tom, že jde o Jarlocha.

25) U vizitací je nutno si uvědomit, o jak komplexní zkoumání stavu vizitovaného kláštera šlo, viz Jörg OBERSTE, *Visitation und Ordensorganisation. Formen Sozialer Normierung, Kontrolle und Kommunikation bei Cisterziensern, Prämonstratensern und Cluniazensern (12. – frühes 14. Jahrhundert)*, Münster 1995, s. 160-251.

26) CDB II, č. 217, s. 205.

1182, kdy je Gotšalk pozván, aby pronesl na Strahově kázání k příležitosti druhého svěcení tamního kostela. Želivský opat údajně deklamoval, že kanonie je nyní na rozdíl od minulosti bohatá na statcích, ale kázeň v ní zašla, načež „takto káral, co zasluhovalo pokárání, a vyzýval k mravnosti“.²⁷ V obecnějším pohledu mohla být výjimečná funkce vizitátora a reformátora řádu hledaným konkrétním podnětem sepsání Jarlochovy kroniky, nebo přinejmenším inspirací pro některé její části. Za oním „lepením textů dohromady“ (u Kernbachové s. 166) mohl stát záměr, nabídnout českým a moravským premonstrátům v co nejkratším čase²⁸ příběh o jejich slavné minulosti jako návod pro současnost, přičemž hrdinou a vzorem zde byl opat Gotšalk z želivské filiační větve. Jarloch by v takovém případě nemusel být veřejným podporovatelem všech biskupových nároků proti králi, ale spíše následovníkem společných reformních principů, které by se jako člen evropského řádu a střízlivý realista držící opatský úřad již třicet let snažil vštípit především svým spolubratřím.²⁹ Krom toho by se jako poslední kaplan slavného opata podílel na jeho charismatu.³⁰ Zmíněný pohled v duchu biblického císařovo císaři a boží bohu (Mt 22,21; Mk 12,17) by ostatně korespondoval s některými „osobními“ projevy Jarlocha v jeho textu.³¹ I když nastíněné souvislosti jsou pouze možnými hypotézami, je škoda, že recenzovaná kniha opomenula historický kontext doby sepsání Jarlochova letopisu, a tím pominula důležité prameny, jejichž dochování je k danému tématu už tak dosti torzovité.

Anna Kernbachová podala přesvědčivou analýzu textových strategií dvou kronikářů starších českých dějin. Pokud však Vincenciův letopis autorka vykládá na základě dostupných zdrojů, pak ve výkladu části opata Jarlocha, který celý soubor

27) FRB II, s. 482.

28) Pokud by podnětem pro Jarlochovu tvorbu byl úkol vizitátora, pak by musel soubor vzniknout mezi roky 1219–1222. Tato problematika ovšem vyžaduje bližší zkoumání. Důležité jsou tu mj. souvislosti kodikologické: Opis tzv. Ansberta mohl původně vzniknout samostatně, čemuž by nasvědčovaly unikátní písařské ruce (F a G) a zdobná iniciála na jeho počátku. Také poznámky o chybějícím textu, který je nutno dohledat, s vynechaným (viz pozn. 15) i nevynechaným (např. fol. 87v) místem nasvědčují tomu, že dochované rukopisy možná nebyly zamýšleny jako čistopis kroniky, ale spíše jako detailně propracovaný koncept. Rozhodně chtěl Jarloch také na Vincencově textu ještě pracovat.

29) Nakonec se spolu s ostatními domácími premonstrátskými opaty objevuje Jarlochovo jméno mezi svědky imunitního privilegia pro pražské biskupství z Šacké hory, viz CDB II, č. 217, s. 203–205.

30) Už V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 104, si povšiml, že Jarlochova pozornost se soustřeďuje téměř výlučně na želivské filiace, především na Želiv. Možná tam Jarloch směřoval také své ambice v rámci řádu, protože bylo obvyklé, aby byl schopný představený povýšen na místo opata filiačně výše postaveného kláštera.

31) K roku 1180 píše Jarloch o nesouhlasu pražských kanovníků s volbou biskupa Voliše. Nakonec však údajně starý pražský probošt Pelhřim, „který prozíravým duchem uvážil stav věcí (...) vyložil svým kanovníkům, jak je nebezpečné odporovati mocnostem, a že soudí, že by bylo dobré podrobit se poměrům a nevydávat se pro nejistý výsledek jistým nebezpečenstvím“ (FRB II, s. 476). K již zmínovanému císařskému privilegii pražského biskupa, které v Jarlochově současnosti prý neplatí, opat doplnil, že o těchto věcech „je lépe mlčeti než zbytečně povídati“ (FRB II, s. 480). M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 110, dodává, že Jarloch nakonec mlčení porušil, když hovořil o porušení privilegia při volbě Daniela II. Letopisec tu však spíše odkazoval na mlčení za episkopátu Ondřeje. Nakonec i Novotný si všimá zklamání, které se u Jarlocha objevuje roku 1187, kam vkládá záznam o svém uvedení do funkce milevského opata: „v něm až dodnes pracuji v mnoha protivenstvích a skoro bez úspěchů“ (FRB II, s. 508).

tří textů pravděpodobně sestavil, opominula některé podstatné prameny a události, jak jsem se pokusil v druhé části svého textu nastínit. Přesto je recenzovaná kniha originálním a kvalifikovaným zpracováním na první pohled dávno vytěžených narativních pramenů. Autorka zde nevystupuje v roli kritika, který dílo uzamyká, ale naopak jej otevírá jako výzvu novému medievistickému bádání.

JAN KREMER

Jiří STOČES, *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2010

308 s., ISBN 978-80-246-1627-8

Česká univerzitní historiografie středověkého období byla v poslední době obohacena několika cennými svazky. Jejich publikování souvisí částečně s kulatým výročím tzv. dekretu zvaného kutnohorským, částečně zapůsobila jen příznivá shoda náhod, takže ve výsledku můžeme porovnávat a konfrontovat názory na tutéž problematiku od různých autorů. Výbor z prací klasika pražského univerzitního dějepiscetví Františka Šmahela, zamýšlený jako nabídka informací pro zahraničního čtenáře, zpřístupnil v jednom souborném svazku plody dlouholetého badatelského úsilí, rozeseté dosud v mnoha časopisech a sbornících.¹ Jubilejní číslo časopisu HUCP s příspěvky z konference věnované evropským vysokým školám v době zeměpanských univerzit přizvalo naopak zahraniční badatele do Prahy a dává nahlédnout na pozdně středověký vývoj pražské univerzity v celoevropském kontextu.² Přímou k událostem roku 1409 se pak tematicky vážou hned dvě nové knižní monografie, z nichž práce Martina Nodla již v názvu připomíná *Dekret kutnohorský* a její vydání bylo přímo k výročí směřováno.³ Kniha napsaná Jiřím Stočesem dospívá také k onomu pro pražskou alma mater meznímu datu – nejen po stránce chronologické, ale také obsahově cílí k roku 1409 jako k úběžníku předchozích dějů. Monografie vychází z autorovy disertační práce obhájené v roce 2006 a zaměřuje se na vznik, vývoj a osudy univerzitních národů na pražské univerzitě. Jen v omezeném rozsahu mohla být provedena prosopografická analýza jednotlivých národů, resp. národa saského, k čemuž téma disertace směřovalo. Náročný pramenný výzkum však zatím dovolil jen první nástřel problému, který tvoří přílohu knihy.

Po seznámení s pramennou situací a stavem výzkumu dané oblasti přichází obecný výklad problematiky univerzitních národů – jejich definice a charakteristi-

1) František ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter. Gesammelte Aufsätze*, Leiden – Boston 2007.

2) *Universitäten, Landesherren und Landeskirchen: Das Kuttener Dekret von 1409 im Kontext der Epoche von der Gründung der Karlsuniversität 1348 bis zum Augsburger Religionsfrieden 1555*, AUC-HUCP 49/2, 2009 (vyšlo 2010).

3) Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.